

посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.

4. Мельник О.Г. Сутність інновацій та інноваційного розвитку // Актуальні проблеми економіки. – № 12. 2008. – С. 20 – 26.

5. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – С. 455.

6. Словник економічних термінів // <http://209.85.229.132/search?q=cache:07СТХУЕiZKYJ>:

7. Кушлин В.И. Интенсификация обновления производственного аппарата. – М.: «Мысль», 1986.

8. Портер М.Е. Конкуренция: Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2002. – 495 с.

9. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 400с.

10. Формування та оцінювання потенціалу підприємства: Навчальний посібник / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, С.Ф. Большенко, О.В. Маслош, Н.В. Швець, Г.В. Пчелинська, О.Д. Кирилов. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2007. – 352 с.

11. Савицька Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учеб. пос. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 256 с.

Надійшла 12.05.2009

УДК 65.050.9

Г. В. КОЗАЧЕНКО, О. М. ЛЯШЕНКО

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ДЕКОМПОЗИЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено змістовні характеристики економічної безпеки підприємства. Наведено розуміння декомпозиції управління економічної безпеки підприємства. Розглянуто способи побудови та властивості такої декомпозиції. Запропоновано класифікаційні ознаки декомпозиції управління економічною безпекою підприємства: морфологічним фокусом, формою, глибиною, конфігурацією поєднання підсистем, стратегічною орієнтацією, терміном актуалізації, організацією, станом ресурсного забезпечення.

The sensual descriptions of economic security of enterprise were determined. Understanding of decomposition of management of economic security of enterprise was resulted. The methods of construction and properties of such decomposition were considered. The classification signs of management decomposition of economic security of enterprise were offered using morphological focus, a form, a depth, configuration of combination of subsystems, a strategic orientation, the term of actualization, organization, the state the resource providing.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки однією з головних цілей вітчизняних підприємств є забезпечення їх економічної безпеки, досягнення якої потребує детального вивчення багатьох питань. Зокрема, до числа таких питань належать відстеження зовнішніх та викриття внутрішніх загроз діяльності підприємства; виокремлення та упорядкування економічних інтересів підприємства за рівнем пріоритетності, відповідно до якого інтереси мають узгоджуватися як у внутрішньому, так й у зовнішньому середовищі підприємства; діагностування стану економічної безпеки підприємства; розробка та впровадження способів забезпечення економічної безпеки підприємства тощо. Вирішення цих та інших питань є змістовним наповненням та ознаками сутнісних характеристик управління економічною безпекою підприємства. Однак маємо визнати, що, незважаючи на актуальність та популярність питань економічної безпеки підприємства, форма та зміст управління нею перебувають в неузгодженому стані, тобто існуючі та прогнозовані змістовні характеристики управління економічною безпекою підприємства повинні мати відповідну форму – мають бути певним чином скомпоновані. Тільки за умов дотримання єдності форми та змісту може бути досягнуто гармонізації в управлінні економічною безпекою підприємства

Аналіз останніх досліджень показав, що питання забезпечення економічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги науковців. Але в більшості випадків вони досліджують лише окремі питання проблеми, пов'язані, насамперед, із формуванням базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенням системи економічних інтересів і пріоритетів розвитку.

Найчастіше в сучасній науковій літературі розглядаються питання забезпечення економічної безпеки підприємств. Розгляд таких питань здійснюється або з позиції захисту від загроз [1-5], стану використання корпоративних ресурсів [6-8], або з позиції гармонізації інтересів підприємств [9]. Науковий апарат щодо управління економічною безпекою підприємства, незважаючи на наявність певної кількості наукових та науково-методичних публікацій з цього питання [10-16], ще не є остаточно сформованим.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ключових положень декомпозиції управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, визначимось із змістовними характеристиками економічної безпеки підприємства. Авторська позиція щодо розуміння економічної безпеки підприємства є такою: економічна безпека є здатністю підприємства протистояти зовнішнім і

внутрішнім загрозам шляхом взаємоузгодження інтересів як його внутрішнього та зовнішнього середовища, так і всередині внутрішнього середовища, яке має супроводжувати необхідне ресурсне забезпечення. Стрижнем такого розуміння економічної безпеки є взаємоузгодження зазначених інтересів обох середовищ підприємства. Досягнення такого взаємоузгодження як повного, так і часткового, є неможливим поза розглядом економічної безпеки як функції управління сучасними підприємствами. Така функція є доволі складною, і тому її реалізація без здійснення певного структурування та упорядкування завдань, вирішення яких має слугувати досягненню головної цілі – забезпеченню економічної безпеки підприємства – є актуальним та вкрай важливим завданням, для вирішення якого пропонується використовувати метод декомпозиції.

У найбільш широкому розумінні декомпозиція (від лат. *decompositio* – складення, складання) – це науковий метод, який використовує структурування поставленого завдання і дозволяє замінити рішення одного великого завдання рішенням серії менших завдань [17]. Відповідно до [18] декомпозиція розглядається як розкладення системи на складові, елементи або розбиття об'єкта на структурні одиниці, яке супроводжується подальшим дослідженням властивостей об'єкта по виділених частинах. В рамках системного аналізу декомпозиція подається як закріплення цілей, завдань, критеріїв їх досягнення та числових показників, що відповідають таким критеріям, за структурними елементами організації різного ієрархічного рівня [19].

Під декомпозицією управління економічною безпекою підприємства пропонується розуміти структурування процесу такого управління відповідно до обраного морфологічного фокусу економічної безпеки підприємства, здійснення якого має відбуватися шляхом реалізації відповідного способу створення декомпозиції. Морфологічними фокусами економічної безпеки підприємства можуть бути протистояння загрозам, узгодження інтересів та ресурсне забезпечення двох попередніх фокусів. Поєднання цих трьох фокусів утворює морфологічний трикутник міри економічної безпеки підприємства.

Найбільш часто створення декомпозиції відбувається шляхом побудови дерева цілей або дерева функцій. Вибір способу побудови декомпозиції може бути доволі проблематичним, оскільки наштовхується на необхідність дотримання двох супротивних принципів – повноти та простоти. Дотримання принципу повноти вимагає розгляду вирішуваного завдання всебічно та детально, а дотримання принципу простоти – максимальної компактності. Компромісу у даному випадку можна досягти, орієнтуючись на такі вимоги:

- 1) вибір лише суттєвих елементів проблеми, яка підлягає декомпозиції;
- 2) доведення декомпозиції до простого, зрозумілого та практичного результату;
- 3) поступовості деталізації декомпозиції.

В той же час, декомпозиції мають бути притаманні такі властивості, як адаптивність або адаптованість (тобто природна або додана властивість пристосовуватися до зміни умов управління економічною безпекою підприємства, зокрема таких, що виникають внаслідок мінливості зовнішнього середовища підприємства, змінюваності внутрішнього його середовища, фази життєвого циклу тощо) та рекомпозитивність (тобто здатність до перебудови, реконструкції).

Проте обмеженість шляхів побудови декомпозиції не впливає на різноманіття її форм. Так, наведена на рис. 1 класифікація декомпозицій управління економічною безпекою підприємства є безперечним тому доказом.

Авторами пропонується розрізнити декомпозиції управління економічною безпекою підприємства за такими класифікаційними ознаками. За морфологічним фокусом декомпозиція може бути частковою (орієнтованою на один з трьох фокусів), або сукупною.

За формою можуть будуватись ієрархічна, функціональна, структурна або алгоритмічна декомпозиції управління економічною безпекою підприємства. Ієрархічна декомпозиція управління економічною безпекою підприємства нерозривно пов'язана із ієрархією управління підприємством, але за певних умов, наприклад, коли мова йде про велике місто-утворююче підприємство, рівні ієрархії декомпозиції можуть сягати мезо- та макрорівнів його зовнішнього середовища. Функціональна декомпозиція базується на результатах аналізу функцій управління економічною безпекою підприємства. Головна увага акцентується на спільності функцій, які виконуються різними групами управлінців. Головною ознакою структурної декомпозиції є наявність підсистем загальної декомпонованої системи та сильних зв'язків між їх елементами за одним з типів відносин (логічних, інформаційних, ієрархічних тощо). Характерною особливістю алгоритмічної декомпозиції є можливість поетапного виділення кроків виконання алгоритму функціонування системи та її підсистем, стадій переходу станів, наприклад, від стійкого до нестійкого. Побудова даної декомпозиції може бути дуже корисною при описанні процесу управління економічною безпекою підприємства, але при її створенні слід уникати зайвої деталізації, в результаті чого описуваний процес може набути розпорошеного вигляду.

За глибиною побудови пропонується розрізнити багаторівневі, середньо рівневі та низькорівневі декомпозиції управління економічною безпекою підприємства. Глибина декомпозиції обмежується завжди. Типовою вважається глибина декомпозиції на 5-6 рівнів. Більша або, навпаки, менша кількість рівнів характерна відповідно для багаторівневої або низькорівневої декомпозиції. Глибина декомпозиції тісно пов'язана із відповідним рівнем абстракції опису її рівнів. Так, опису кожного рівня декомпозиції має бути

притаманна властивість абстрагування до рівня "чорної скриньки", а не дублювання алгоритму функціонування системи та її підсистем, що підлягають декомпозиції.

Класифікаційні ознаки декомпозиції управління економічною безпекою підприємства	Декомпозиція управління економічною безпекою підприємства
За морфологічним фокусом	Часткова "фокус-загрози" Часткова "фокус-інтереси" Часткова "фокус-ресурси" Сукупний трикутний фокус
За формою	Ієрархічна Функціональна Структурна Алгоритмічна
За глибиною	Багаторівневі Середньорівневі Низькорівневі
За конфігурацією поєднання підсистем	Каскадна Паралельна Зворотно-поступова
За стратегічною орієнтацією	Генеральна Функціональна Часткова
За терміном актуалізації	Довгострокова Середньострокова Короткострокова
За організацією	Радикально-активізаційна Адаптивна Стабілізаційно-консервативна
За станом ресурсного забезпечення	Надлишкова Самодостатня Позикоорієнтована
За орієнтацією на результат	Розвинуто-орієнтована Стійкісно-орієнтована Конкурентно-орієнтована Вартісно-орієнтована Кризозахисна

Рис. 1. Класифікація декомпозицій управління економічною безпекою підприємства

За конфігурацією поєднання підсистем декомпозиція управління економічною безпекою підприємства може бути каскадною, паралельною та зворотно-поступовою, тобто такою, що спирається на принципи зворотного зв'язку. Введення такої класифікаційної ознаки зумовлено існуванням такого постулату загальної теорії систем, зміст якого доводить, що більшість систем можуть бути декомпоновані на базові підсистеми. Власне назви каскадної, паралельної та зворотно-поступової декомпозицій управління економічною безпекою підприємства відбивають види взаємозв'язків між підсистемами декомпонованої системи.

Реалізація стратегії підприємства нерозривно пов'язана із управлінням економічною безпекою. В окремих випадках таке управління може ототожнюватись із однією з функціональних стратегій підприємства, але у загальному вигляді за стратегічною орієнтацією можна класифікувати декомпозиції управління економічною безпекою підприємства як генеральну, функціональну та часткову. За терміном актуалізації маємо розрізнити довгострокову, середньострокову та короткострокову декомпозицію управління економічною безпекою підприємства.

Управління економічною безпекою підприємства залежить від достатньо великої кількості чинників, серед яких надзвичайно велику роль відіграє організація такого управління та, зокрема, її адаптивна форма. За організацією пропонується розрізнити радикально-активізаційну, адаптивну та стабілізаційно-консервативну декомпозиції управління економічною безпекою підприємства. Проте імперативний характер адаптивної організації діяльності щодо забезпечення економічної безпеки підприємства можна аргументувати в такий спосіб. По-перше, процес взаємозгодження економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовища є ландшафтом, що постійно змінюється, і тому потребує перманентно адаптивної організації діяльності. По-друге,

протистояння підприємства різноманітним загрозам потребує, передусім, обмеження прийняття хибних організаційних рішень, механізмом мінімізації яких також має стати адаптивна організація діяльності. Потрете, високий рівень мінливості умов господарювання підприємств, докорінно змінив умови вибору щодо формування ресурсного забезпечення їх діяльності, створивши тим самим низку загроз їх діяльності. Виходячи з того, що в науці існують різні способи адаптації, пропонуються такі різновиди адаптивної декомпозиції управління економічною безпекою підприємства: композиційна, параметрична, структурна та ресурсна.

Велике значення для результативного здійснення управління економічною безпекою підприємства має ресурсне забезпечення, під яким пропонується розуміти упорядковану сукупність дій щодо пошуку, вибору та використання ресурсів, а також створення адміністративно-правових, організаційно-управлінських, техніко-технологічних, морально-психологічних, інформаційно-аналітичних умов, необхідних для перебування підприємства у тому чи іншому стані економічної безпеки. Декомпозиції управління економічною безпекою підприємства за станом ресурсного забезпечення можуть бути надлишковою, самодостатньою та позикоорієнтованою.

Результативність є над важливою характеристикою управління економічною безпекою підприємства, тому виділення такої класифікаційної ознаки як орієнтація на результат є обов'язковою. За такою ознакою декомпозиція управління економічною безпекою підприємства може бути розвинуто-орієнтованою (заснованою на зв'язку між економічною безпекою та розвитком підприємства), стійкісно-орієнтованою (заснованою на зв'язку між економічною безпекою та стійкістю підприємства), конкурентно-орієнтованою (заснованою на зв'язку між економічною безпекою та конкурентоспроможністю підприємства), вартісно-орієнтована (заснованою на залежності між економічною безпекою та ринковою вартістю підприємства) та кризозахисною, тобто орієнтованою на захист підприємства від проявів кризи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Взаємоузгодження інтересів підприємства, через призму якого розглядається процес управління економічною безпекою підприємства, є не одномоментним актом, а складним процесом, причому процесом детермінованим, тобто є достатньо жорсткою часовою структурою причинно-наслідкових зв'язків подій. Зважаючи на складність і постійну змінюваність у часі та просторі чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, особливо тих з них, що являють собою загрози, здатність підприємства протистояти їм є процесом, який перебуває у постійній зміні свого стану – від недосконалого до досконалого. За таких умов побудову декомпозиції управління економічною безпекою підприємства слід здійснювати, обравши декілька класифікаційних ознак, порядок вибору яких залежить від проблемних зон управління економічною безпекою підприємства та кваліфікації й уподобань аналітика, що має здійснювати її побудову.

Література

1. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М.А. Бендиков // Консультант директора. — 2000. — № 2. — С. 7-13.
2. Войнаренко М. Управління економічною безпекою підприємств на основі оцінки відхилень порогових показників / М. Войнаренко // Економіст. — 2008. — № 12. — С. 60-63.
3. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. — 2008. — № 4. — С. 88-97.
4. Пекін А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія / А. Пекін // Економіст. — 2007. — № 8. — С. 23-26.
5. Малюта Л.Я. Економічна безпека підприємств в умовах становлення ринкових відносин / Л. Я. Малюта // Економіка. Фінанси. Право. — 2008. — № 10. — С. 14-17.
6. Косарев О.Й. Людський капітал як ключовий чинник забезпечення економічної безпеки підприємства / О. Й. Косарев, О. І. Захаров, О. М. Рибак // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 9. — С. 104-113.
7. Кузенко Т.Б. Тактичне і стратегічне планування економічної безпеки підприємства / Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 3. — С. 142 – 151.
8. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства : автореферат дис. на здобуття наук ступення. канд. екон. Наук : 08.06.01 / Інститут економіки промисловості. — Донецьк, 2003. — 16 с.
9. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. — К. : Либра, 2003. — 280 с.
10. Берлач А.І. Безпека бізнесу : [навчальний посібник] / Анатолій Іванович Берлач. — К. : Університет "Україна", 2007. — 279 с.
11. Вечканов Г.С. Экономическая безопасность : [учебник для вузов] / Григорій Сергеевич Вечканов. — СПб. : Питер, 2007. — 384 с.
12. Карпов В.Е. Менеджмент безопасности: (теория и практика). В 2 т. / В. Карпов, П. Закревский, Н. Дудник. МАУП, Кировоградский ин-т им. Святого Николая. — Кировоград, 2007. — Т. 2. — 340 с.

13. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. — 2005. — № 2. — С. 52-57.
14. Мунтіян В.І. Економічна безпека України : [підручник] / Валерій Іванович Мунтіян. — К. : КВІСТ, 1999. — 457 с.
15. Сумець О.М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека: [навчальний посібник] / О. Сумець, М. Тумар. — К. : Хай-Тек Прес, 2008. — 399 с.
16. Тумар Н. Концепція забезпечення економічної безпеки підприємства и принципи ее формирования / Н. Тумар // Маркетинг и реклама. — 2007. — № 7-8. — С. 96-102.
17. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
18. <http://www.slovyk.net>
19. Шумский А.А. Системный анализ в защите информации : [учебное пособие] / А.А. Шумский, А.А. Шелупанов. — М. : Гелиос АРВ, 2005. — 224 с.

Надійшла 12.05.2009

УДК 005.52:005.334

І. П. ОТЕНКО, О. Ф. ЯРОШЕНКО
Харківський національний економічний університет

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Для стратегічного управління розвитком підприємства необхідною умовою є визначення, моделювання, аналіз і оцінка факторів економічної безпеки підприємства. В статті представлені концепція та технологія моделювання та оцінки факторів економічної безпеки підприємства. Моделювання факторної системи економічної безпеки підприємства припускає адекватність процесам зміни його фінансово-економічного стану, відбиття істотних властивостей і зв'язків у системі підприємства.

For a strategic development management of enterprise a necessary condition is determination, design, analysis and estimation of factors of economic security of enterprise. Conception and technology of design and estimation of factors of economic security of enterprise were presented in the article. The design of the factor system of economic security of enterprise assumes adequacy the processes of change of its financial economical state, reflection of substantial properties and connections in the system of enterprise.

Економічна безпека підприємства характеризується його економічним станом, що забезпечує стабільність його функціонування та розвитку, фінансово-комерційний успіх. Тому для стратегічного управління розвитком підприємства необхідною умовою є визначення, моделювання, аналіз і оцінка стану економічної безпеки підприємства.

Аналіз сучасних наукових публікацій дозволяє виділити декілька підходів у визначенні сутності поняття «економічна безпека» та управління нею. Широке коло дослідників, серед яких М. Кизим, В. Забродський, Ю.Тамбовцев, М. Капустін, представляє економічну безпеку як «властивість», «сукупність властивостей», що забезпечують «можливість досягнення цілей всієї системи», «здатність самовиживання», розвитку. С. Ликшин, З.Стаховяк, С. Савін, В. Шлемко, С. Ляшенко, Р. Дацків розглядають економічну безпеку як стан, ситуацію, умови в яких знаходиться економічна система.

В управлінні економічною безпекою підприємства найбільш складною є оцінка рівня загроз для його стабільного функціонування та розвитку. А.П.Градов описує економічну безпеку підприємства, звертаючись до термінів "теорії катастроф", як "стан, при якому стратегічний потенціал фірми не знаходиться поблизу межі адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки зростає з наближенням ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до зони межі" [1, с. 142]. Економічну безпеку підприємства автори [2] пов'язують з "вузьким" місцем у стратегічному потенціалі підприємства, що робить його нездатним доцільно використовувати наявні інвестиції і гарантувати їхній стійкий і стабільний розвиток – інвестиційною вразливістю підприємства. Л. А. Костирко визначає загальне поняття сталості господарського суб'єкту як "стан його рівноваги, що припускає своєчасність та економічність адаптації до змін внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування при збереженні основних законів розвитку інтенсивності використання ресурсів і ефективності господарської діяльності, таких як цілеспрямованість, динамізм, адаптивність та керованість" [3, с. 311]. При цьому Л.А. Костирко виокремлює фінансову сталість як головний компонент загальної сталості підприємства, тому що фінансова сталість забезпечує вільне маневрування коштами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперервному процесу виробництва та реалізації продукції, а також розширенню та оновленню виробництва.

Спираючись на сучасні дослідження, можна стверджувати, що серед внутрішніх ключових факторів економічної безпеки підприємства є фактори змін фінансово-економічного стану .

Моделювання факторної системи економічної безпеки підприємства припускає адекватність процесам зміни його фінансово-економічного стану, відбиття істотних властивостей і зв'язків у системі